

DOI 10.36074/logos-05.02.2021.v4.22

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ СВІТОГЛЯДУ НА САМООРГАНІЗАЦІЮ СОЦІАЛЬНОГО ВІДЧУЖЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

ORCID ID: 0000-0002-9245-7571

Будз Володимир Павлович

канд. філос. наук, доцент, докторант кафедри філософії
Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: 0000-0003-2548-0488

Гоян Ігор Миколайович

д-р. філос. наук, професор, професор кафедри соціальної психології
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

УКРАЇНА

Світогляд, який у феноменологічному аспекті реалізується як уявлення про специфіку світу та як стійкі переконання особистості про властивості і природу речей мотивує діяльність людини на аксіологічному рівні. У цьому аспекті ми погоджуємося з міркуваннями К. Ясперса, який вважає, що «...світогляд – це не лише знання, він розкривається в оцінках, облаштуванні життя, долі, у пережитій ієрархії цінностей... Коли ми ведемо мову про світогляди, маємо на увазі ідеї, останнє і всеціле в людині, тобто – суб'єктивно як переживання, зусилля, спосіб міркувань, а об'єктивно – як предметно сформований світ» [1, с. 13]. Таким чином світогляд – це система ідей та переконань про природний та соціальний світ та водночас про ієрархію цінностей в цих світах.

Будь-який тип світогляду, навіть буденний, не кажучи про філософський, ґрунтується на системі цінностей, які мають відповідну ієрархію. Звідси така система цінностей стає своєрідною «матрицею» життєдіяльності людини та суспільства, вона визначає особисту долю кожної людини та хід історії цілих народів. Саме система цінностей визначає специфіку поведінки та діяльності не тільки окремої людини впродовж її життя у контексті оптимістичного чи песимістичного світовідчуття, але й великих соціальних груп впродовж їхньої історії, мотивуючи їх до певного типу активності чи навіть до бездіяльності, до миролюбної або ж загарбницької політики. У цьому аспекті «...світогляд суспільства, а в цілому його філософія... суттєво впливають на способи взаємодії із зовнішнім середовищем... Тому майбутнє нації формується у її поглядах, її ідеології, у свідомості громадян» [2, с. 4]. В такому сенсі інтерсуб'єктивні та суспільні відносини, які розгортаються в тих чи інших суспільствах на даний час, та які будуть мати місце в майбутньому залежать від специфіки домінуючого типу світогляду на філософському та ідеологічному рівні. У цьому аспекті, наприклад, суспільства з домінуванням в державній ідеології атеїзму та ті суспільства, в яких на державному рівні домінує релігійність будуть мати відмінні результати у способах ставлення до певних цінностей, зокрема до людини. Так само віруюча та невіруюча людина у своєму житті керуються різними типами сприйняття світу, а також визначенням мети і сенсу свого життя, які, в свою чергу, визначають її оптимістичне чи песимістичне ставлення до зовнішнього світу.

Світогляд на аксіологічному рівні безпосередньо впливає на самоорганізацію соціальної інтеграції чи соціального відчуження, оскільки

«пропонує» людині систему цінностей, відповідно до якої визначаються пріоритетні цілі, напрямки дій, рішень, специфіка інтерперсональних взаємодій. У цьому контексті, наприклад, марксистський світогляд, на якому ґрунтувалася державна ідеологія в СРСР продукував соціальне відчуження та ізоляцію людини, а водночас – конфліктність та агресивність як тип поведінки. Марксизм обґрунтовував ідею класової боротьби та безкомпромісного протистояння класів. Така світоглядна позиція впливала на посилення конфліктогенного потенціалу СРСР на міжнародному рівні, оскільки інші держави сприймалися як «вороги» пролетаріату. Водночас внаслідок домінування в радянській ідеології образу ворога посилювалася соціальна ізоляція та соціальне відчуження радянських громадян, оскільки формувалася атмосфера недовіри, підозрілості, переслідувань альтернативної думки. Також на ідеологічному рівні відбувалася дегуманізація та знецінення людини, оскільки людина – це другорядна цінність в ідеології марксизму у порівнянні з класовими чи партійними принципами та цінностями.

У залежності від основних цінностей світогляду формуються також основні соціальні очікування та моделі поведінки людини і суспільства. Людина «...моделює *емоційні футурологічні очікування* наслідків того рішення, яке прийняте в контексті соціального середовища на основі світогляду» [3, с. 73]. У цілому ж, соціальні очікування включаються у світогляд людини [4, с. 80], при цьому «...соціальні очікування не виходять поза межі того чи іншого світогляду та тієї чи іншої картини світу, а в цілому – *ментальності*» [4, с. 81]. У цьому аспекті та чи інша картина світу, або ж світоглядна та ідеологічна модель соціального устрою впливає на самоорганізацію соціальної поведінки людини та на її соціальні почуття, які стають причинами соціального відчуження або ж соціальної інтеграції.

В цьому ж ракурсі та чи інша модель держави – тоталітарна, авторитарна чи ліберальна також ґрунтується на тому чи іншому типі світогляду. Останній визначає не тільки спосіб політичної та соціальної поведінки людей але навіть їхній життєвий успіх та благополуччя. Зокрема, наприклад, «неоліберальна модель держави формує споживацький світогляд, в основі якого лежить принцип пригнічення соціальних сил через втілення патерналістичної моделі поведінки в організацію управління, коли державою диктується певний стиль контролю за громадянами заради пільг. Громадяни взамін відмовляються від більшості своїх прав та свобод та відповідальності за своє буття» [5, с. 10]. В такому аспекті на основі світогляду самоорганізовується соціальне відчуження громадян, бо споживацьке суспільство має низький рівень солідарності та співпраці, оскільки воно зорієнтоване у першу чергу на цінності споживання, які мають у більшій мірі матеріальний вимір.

Який же тип світогляду може на аксіологічному рівні впливати на самоорганізацію соціальної інтеграції та відповідно – на зменшення ступеня соціального відчуження, а заодно й конфліктності? Такий інтегральний світогляд мав би ґрунтуватись у першу чергу на цінності самої людини, а не класових, партійних, національних чи споживацьких цінностях, оскільки останні – це причини соціального відчуження, бо вони стосуються закритої системи цінностей для закритого типу спільнот.

Відповідно світогляд, який би самоорганізаційно впливав на суспільну інтеграцію у своїх основних цінностях мав би бути універсальним, власне загальнолюдським, мав би орієнтуватись на людину як основну цінність та був би властивий для відкритого типу суспільства, зокрема ліберально-

демократичного. Хоча в той же час, слід мати на увазі, що демократія має свої хиби та свої небезпеки, оскільки демократія може також впливати на соціальну ентропію, тобто «ентропія є ключовим сегментом дезінтеграції та трансформації розвинених соціальних систем з демократичними життєвими принципами» [6, с. 49]. Звідси демократичний світогляд при умові абсолютизації цінності свободи може мати також дезінтеграційний вплив на суспільство та бути основою соціального відчуження.

Прикладом потужного аксіологічного впливу світогляду на самоорганізацію соціальної інтеграції може бути християнський світогляд. Останній має не тільки релігійний та догматичний аспект, але й соціальний, оскільки він започатковує ідеї егалітаризму у соціальній ієрархії. Християнський світогляд на аксіологічному рівні ґрунтується на цінностях егалітаризму, гуманізму, солідарності, співпраці, взаємодопомоги, пацифізму, толерантності. У певній мірі саме цей аксіологічний аспект християнства перебуває в основі становлення Європейського Союзу крім його економічних та політичних інтеграційних факторів.

В такому аспекті для того щоб світогляд мав самоорганізаційний аксіологічний вплив на соціальну інтеграцію необхідно щоб він був спрямований на гуманні, солідарні, загальнолюдські цінності, в основі яких перебуває людина, її свобода, солідарність, егалітаризм, толерантність, добробут, рівність, повага, соціальна справедливість. Саме ці цінності світогляду, які функціонують на рівні переконань особистості здатні бути потужними основами мотивації людської діяльності та водночас факторами самоорганізації соціальної інтеграції, кооперації, співпраці. Вони здатні бути самоорганізаційними основами подолання соціального відчуження та ксенофобії при умові їх дотримання більшістю громадян тієї чи іншої спільноти, бо цінності самі по собі не діють, але тільки мотивують матеріальну чи духовну діяльність людини або соціальної групи.

Список використаних джерел:

- [1] Ясперс, К. (2009). Психологія світоглядів. Перекл. з нім. О. Кислюк та Р. Осадчук. 6-те вид. Київ: Юніверс.
- [2] Будз, В. П. (2003). Соціально-філософські погляди М.Грушевського: футурологічний аспект. Івано-Франківськ: Місто-НВ.
- [3] Hoian I. M. (2019). Axiological Aspects of Moral and Legal Decision-Making. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 16, 66–77. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.187572>
- [4] Hoian, I. M., & Budz, V. P. (2020). Anthropological and Axiological Dimensions of Social Expectations and their Influence on Society's Self-Organization. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 18, 76–86. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i18.221379>
- [5] Хміль, В. В. & Хміль, Т. В. (2015). Антропологічна компонента природи держави. *Антропологічні виміри філософських досліджень*, 7, 7–15. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr2015/43374>
- [6] Khmil, V. V. (2016). Ambiguous Janus of Modern Democracy. In: *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 9, 47–54. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr2016/72228>